

Innhold

Forord.....	5
Forkortelser.....	13

Kapittel 1

Noen utgangspunkter.....	15
1.1 Innledning	15
1.2 Hvilke spørsmål som skal behandles	17
1.3 Grunnlaget for rettskildelæren	18
1.4 Gjeldende rett blir fastsatt ved beslutninger.....	20
1.5 Noen sentrale rettskildeteoretiske begreper	22
1.6 Rettsdogmatikk og tilgrensende vitenskapsgrener.....	25
1.7 Tidligere rettskildelitteratur	26

Kapittel 2

Inndeling og oppbygning av rettsreglene.....	28
2.1 Innledning	28
2.2 Lovfestet og ulovfestet rett	28
2.3 Privat og offentlig rett	30
2.4 Pliktregler, kompetanseregler og kvalifikasjonsregler	31
2.5 Vilkår og rettsfølge	32
2.6 Rettsreglenes fragmentariske karakter	33
2.7 Regler, retningslinjer og skjønn.....	33

Kapittel 3

Oversikt over de ulike rettskildene.....	36
3.1 Introduksjon	36
3.2 Primære rettskilder	38
3.2.1 Innledning	38
3.2.2 Autoritative kilder	38
3.2.3 Sedvaner (etablert praksis).....	41
3.2.4 Reelle hensyn.....	42
3.3 Sekundære rettskilder	44
3.4 Mangel på rettskildebevissthet i det praktiske rettsliv.....	45

Kapittel 4

Kilder som bygger på lovgivningskompetanse.....	47
4.1 Noen utgangspunkter	47
4.2 Lovtekster	48

4.2.1	Innledning	48
4.2.2	Lovkravet i strafferetten	49
4.2.3	Det forvaltningsrettslige legalitetsprinsipp	54
4.2.4	Lovtekstens betydning på områder hvor verken Grunnloven eller menneskerettskonvensjonene stiller krav om lovhjemmel	59
4.2.5	Analogisk anvendelse av lovbestemmelser	63
4.2.6	Antitetisk tolkning av lovbestemmelser.....	67
4.2.7	Omgåelse av rettsregler.....	68
4.2.8	Særlig om tolking av grunnlovstekster	69
4.3	Lovforarbeider og lovgivningshistorikk	73
4.3.1	Innledning	73
4.3.2	Hvilke forarbeider er relevante?.....	74
4.3.3	Særlig om forarbeider til grunnlovsvedtak	78
4.3.4	Etterfølgende lovgiverutsagn («etterarbeider»)	80
4.3.5	Hva med ikke-vedtatte lovforslag?.....	81

Kapittel 5

Internasjonale traktaters rettskildestatus	83
5.1 Noen utgangspunkter.....	83
5.2 Rettskildestatusen for traktater som er inkorporert eller transformert	83
5.3 Rettskildestatusen for traktater som verken er inkorporert eller transformert.....	86
5.4 Inkorporerte menneskerettskonvensjoners horisontale virkning	89

Kapittel 6

Kilder som bygger på privatautonomien – avtalekompetansen	92
6.1 Noen utgangspunkter.....	92
6.2 Ved avtaletolking må det tas utgangspunkt i ordlyden.....	96
6.3 Betydningen av forutgående forhandlinger	97
6.4 Betydningen av partenes etterfølgende opptreden.....	98
6.5 Partene har en felles forståelse av avtalen	99
6.6 En kontraktspart har gitt uttrykk for noe som den andre parten burde ha reagert på.....	99
6.7 Særlig om betydningen av standardkontrakter	100

Kapittel 7

Kilder som bygger på organisasjons- eller instruksjonsmyndighet.....	102

Kapittel 8

Kilder som bygger på kompetanse som sisteinstansdomstol – prejudikatlæren	105
8.1 Innledning	105

8.2	Hvordan skal prejudikatvirkningen av den enkelte avgjørelse fastlegges?	107
8.3	Noen grunnleggende hensyn ved utformingen av prejudikatlæren.....	110
8.4	Betydningen av avgjørelser av internasjonale domstoler og klageorganer.....	112
8.4.1	Innledning	112
8.4.2	Avgjørelser av EFTA- og EU-domstolen.....	117
8.4.3	Avgjørelser av EMD	120
8.4.4	Uttalelser av FNs menneskerettskomité	122
8.4.5	Uttalelser av FNs barnekomité.....	125
8.5	Betydningen av avgjørelser av utenlandske domstoler	128
8.5.1	Noen utgangspunkter	128
8.5.2	Konvensjonsbasert lovgivning.....	128
8.5.3	Lover som bygger på internasjonalt lovsamarbeid	130
8.5.4	Tilfeller hvor det verken foreligger konvensjon eller internasjonalt lovsamarbeid	130
8.6	Grunnvilkår for å fravike prejudikater	131
8.6.1	Noen utgangspunkter	131
8.6.2	Prejudikatfravikelser på grunn av regelendringer	132
8.6.3	Prejudikatfravikelser på grunn av nye avgjørelser av internasjonale domstoler	133
8.6.4	Ny fagkunnskap, faglig utvikling og endringer i samfunnsforhold eller samfunnsoppfatninger kan gi grunnlag for prejudikatfravikelse	134
8.6.5	Fravikelse av prejudikat som er i strid med grunnleggende rettsprinsipper.....	137
8.6.6	Fravikelse av prejudikater som ikke bygger på en tilstrekkelig bred og inngående vurdering.....	137
8.6.7	Prejudikatfravikelser må ikke gripe uforholdsmessig inn i etablerte rettsposisjoner	142
8.7	Hvorvidt et tidligere prejudikat bør fravikes dersom grunnvilkårene for dette er oppfylt, beror på en totalvurdering ...	144
8.7.1	Innledning	144
8.7.2	Hvor sterkt er fravikelsesbehovet?	144
8.7.3	På hvilket nivå innenfor Høyesterett er avgjørelsen truffet?	145
8.7.4	Normens trinnhøyde.....	147
8.7.5	Hvor klart, fullstendig og nyansert har Høyesterett uttalt seg?	148
8.7.6	Hvor sentralt står rettssetningen i begrunnelsen for resultatet?	148
8.7.7	Er det tale om en totalfravikelse eller bare en justering? ..	150
8.7.8	Er avgjørelsen enstemmig eller avsagt under dissens?.....	152

- 8.7.9 Gjelder fravikelsen en enkeltstående avgjørelse eller en mer omfattende praksis?..... 153
- 8.8 Hvem skal kunne fravike prejudikater? 153

Kapittel 9

Reelle hensyn	156
9.1 Noen utgangspunkter	156
9.2 Hvordan blir reelle hensyn brukt i norsk rettspraksis?	158
9.3 Rammene for bruk av reelle hensyn	165
9.3.1 Noen utgangspunkter	165
9.3.2 Bruk av reelle hensyn hvor det gjelder et lovkrav.....	165
9.3.3 Bruk av reelle hensyn hvor det foreligger en inngående lovregulering.....	166
9.3.4 Forholdet til folkesuverenitetsprinsippet.....	171
9.4 Rettspolitiske vurderinger på ulovfestede eller bare rudimentært regulerte områder.....	175
9.4.1 Noen utgangspunkter	175
9.4.2 Bruk av reelle hensyn innenfor lovvalgsretten.....	177
9.4.3 Utviklingen av kombinasjonsfullmakten i avtaleretten.....	182
9.4.4 Utviklingen av informasjonsansvarsregelen i erstatningsretten	183
9.4.5 Utviklingen av reglene om passiv identifikasjon i erstatningsretten	185
9.4.6 Reelle hensyn som grunnlag for ulovfestet objektivt risikoansvar	188
9.5 Domstolenes rolle ved vurderingen av om inngrep i menneskerettigheter eller andre overordnede normer er akseptable	190
9.5.1 Innledning	190
9.5.2 Inngrep i internasjonale menneskerettigheter	191
9.5.3 Inngrep i prinsippene for det indre marked etter EØS-avtalen.....	195
9.5.4 Inngrep i grunnlovfestede menneskerettigheter	198

Kapittel 10

Sedvaner (etablert praksis)	201
10.1 Innledning	201
10.2 Praksis mellom borgere (privates praksis).....	202
10.3 Forvaltningspraksis	206
10.4 Forfatningspraksis.....	209
10.5 Internasjonal praksis	211
10.6 Særlig om betydningen av samiske sedvaner.....	212

Kapittel 11

Sekundære rettskilder	215
11.1 Innledning	215
11.2 Juridisk teori	215
11.3 Rettslige prinsipper	217
11.4 Allmenne retts- eller verdioppfatninger i samfunnet	221
11.5 Avgjørelser av underordnede domstoler.....	226
11.6 Avgjørelser av utenlandske domstoler.....	228
11.7 Avgjørelser av voldgiftsretter	230
11.8 Etterfølgende lovgiverutsagn («etterarbeider»)	231
11.9 Vedtak eller uttalelser av forvaltningen.....	233
11.10 Rundskriv fra forvaltningen	237
11.11 Allmenne mellomstatlige retts- eller verdioppfatninger	237

Kapittel 12

Hva som kan utledes av de enkelte rettskildene – slutningsprosessen	239
12.1 Innledning	239
12.2 Tekstskilder må tolkes ut fra normal språkbruk og antatt intensjonsdybde	239
12.3 Det som er uttalt, må tolkes ut fra sammenhengen («konteksten»)	240
12.4 Forholdet mellom hovedregler og unntak	241
12.5 Betydningen av paragrafoverskrifter.....	242
12.6 Grunnlaget for formålsslutninger	244
12.7 Rettsavgjørelser må forstås på bakgrunn av tvistetemaet og domstolens kompetanse og domsskrivingstradisjon	246
12.8 Rettskildene inngår ofte som ledd i en utvikling	249
12.9 Dynamisk tolking av rettsregler.....	250

Kapittel 13

Vekten av de enkelte rettskildene	256
13.1 Innledning	256
13.2 Prioritetsforholdet mellom ulike rettsregler	256
13.2.1 Innledning	256
13.2.2 Rettsregler kan ha forskjellig trinnhøyde – «lex superior»-prinsippet	256
13.2.3 Spesiell lov går foran generell – «lex specialis»-prinsippet	258
13.2.4 Nyere lov går foran eldre – «lex posterior»-prinsippet.....	260
13.3 Avveining av kilder som knytter seg til samme regel	261

Kapittel 14

Den konkrete rettsanvendelsen – subsumsjonen	264

Kapittel 15

Domstolenes rettskapinge virksomhet innenfor prosessretten.....	276
15.1 Introduksjon	276
15.2 Prosessregler som er skapt av domstolene uten grunnlag i lovgivningen	279
15.2.1 Innledning	279
15.2.2 De grunnleggende regler om beviskrav, bevisbyrde og bevisbedømmelse	281
15.2.3 Forbudet mot bevisførsel om forhold som har vært drøftet på regjeringskonferanse.....	283
15.2.4 Forbudet mot bevisførsel om resultater av løgndetektorprøver	285
15.2.5 Begrensninger i adgangen til å benytte ulovlig erhvervede bevis	287
15.2.6 Høyesteretts kompetanse ved videre kjæremål.....	288
15.2.7 I hvilken utstrekning kan det påberopes nye bevis under domstolsbehandlingen av forvaltningsvedtak?	290
15.3 Domstolsutviklede prosessregler med et rudiment av lovgrunnlag.....	292
15.3.1 Innledning	292
15.3.2 Kravene til søksmålsgjenstand og rettslig interesse.....	294
15.3.3 Behandlingen av straffesak etter at tiltalte er død	297
15.4 Prosessregler som er blitt «omskrevet» av Høyesterett	298

Kapittel 16

Årsaker til uenighet om rettsspørsmål	300
16.1 Noen utgangspunkter.....	300
16.2 Dommere kan ha forskjellig syn på hvilke kilder som er relevante.....	302
16.3 Dommere kan oppfatte rettskildene eller rekkevidden av dem forskjellig	303
16.4 Dommere kan vekte kildene ulikt	308

Høyesterettsavgjørelser.....	311

Stikkordregister	330

Forkortelser

Litteratur

- Augdahl: Per Augdahl, *Rettskilder*, 3. utgave, Oslo 1973.
Eckhoff/Helgesen: Torstein Eckhoff, *Rettskildelære*, 5. utgave ved Jan E. Helgesen, Oslo 2001.
Nygaard: Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgåve, Bergen 2004.

Domstoler

- A Avdelingsavgjørelse av Norges Høyesterett
EMD Den europeiske menneskerettsdomstol (i Strasbourg)
F Avgjørelse av forberedende dommer i Norges Høyesterett
ICJ Den internasjonale domstol (i Haag)
P Plenumsavgjørelse av Norges Høyesterett
S Storkammeravgjørelse av Norges Høyesterett
U Avgjørelse av Høyesteretts ankeutvalg (som før 2008 het Høyesteretts kjæremålsutvalg)

Henvisninger til rettsavgjørelser

- HR Avgjørelsesnummer for avgjørelser av Norges Høyesterett
NJA Nytt Juridiskt Arkiv, Stockholm (1875–)
RG Rettens Gang, Oslo (1933–2014)
Rt. Norsk Retstidende, Oslo (1836–2015)
UfR Ugeskrift for Retsvæsen, København (1867–)